

ФАМИЛНИТЕ ИМЕНА ОТ ТУРСКИ ПРОИЗХОД НА СТУДЕНТИ ОТ ОЮА «ЮРИДИЧЕСКА АКАДЕМИЯ» В ЕЗИКОВОАРХЕОЛОГИЧЕСКО ОСВЕТЛЕНИЕ

Колесник В. А.

УВОД

В настоящата статия се прави опит за описание на някои фамилни имена от турски произход на студенти от ОЮА «Юридическа Академия». Обект на настоящето наблюдение ще бъдат семантични, граматични и функционални особености на някои видове собствени имена, в това число и фамилните имена от турски произход на студенти от първи – пети курс, специалност «Международно право» (МП) и «Менеджмент» (СПФ), «Информационни технологии» (ИТ), «Кибернетична сигурност (КБ)», «Филология» (ФФ), «Психология» (ФП). Целта на тази статия е да разтълкуваме значението на някои български фамилни имена, за да могат студентите, които ги носят, да знаят нещо повече за своето фамилно име, за своя родов корен и да предадат тази информация на наследниците си. За целта са проучени около 70 фамилни имена, ексцерпирани от списъци с фамилните имена на студенти в Юридическа Академия. Носителите на тези фамилни имена са българи или гагаузи, предимно от Одеска област. В тази статия са включени само фамилните имена, които носят белезите на българската и гагаузката антропонимна система.

Известно е, че езикът е универсален код, чрез който можем да открием особеностите на една личност, а и на един етнос. Езикът е източник и средство за опознаване на особеностите на културата, отразена в езика. Традиционната граматика, тръгвайки от формалните към съдържателните признаци на езиковите единици, прави строга диференциация между нарицателните и собствените имена. Идеята, че естественият път на познанието е вървял от конкретното и индивидуалното към абстрактното и общото е един от научите митове, които бяха опровергнати в последните години.

Между собствените имена централно място заемат антропонимите. Всяко лично име притежава разнообразна функция и натовареност, съдържа голяма по обем информация и широки «прагматически пълномощия». Ползването на лични имена е едно от най-ярките проявления на човешката природа и на стремежа към самоутвърждаване и идентификация. Чувството за принадлежност към

дадена човешка общност и същовременно противопоставянето на човешкото его на останалите индивиди, като езиково изражение, може да се търси в полето на дейкитичността.

Приложеният метод на работа е строго ономастическият, който търси както историята на имеобразуването, така и екстралингвистичната ситуация в него. Изследването е не само ономастическо, което представя вкаменелостите в езика на изследваните от нас българи, като история или принос към историята на българския език, но и като езикова археология¹. Езиковоархеологическият план на изследването разрешава да се проследят метрополиите в прародината, конфесията на българите, професията на българите при фамилните имена: *Арабаджи, Бакърджи, Бахчеванджи, Гайдарджи, Дерменджи, Дюлгер, Кеменджи, Самунджи, Сапунджи, Терзи, Фучеджи, Язаджи* и др.

Българите в съвременна Украйна живеят главно в Болградски, Измаилски, Саратски, Арцизски райони и в големите градове – Одеса, Измаил, Болград. Данните от последното преброяване на населението показват, че общият им брой в Украйна е около 200 хиляди души. Българите пренасят в Украйна древната култура на своя народ, традиционния бит и обичаи, богатия фолклор, личните имена и прякори. Различните групи преселници не са еднородни по етнически облик и представляват различни етнографски зони на метрополията. Обаче вътрешната миграция води до смесване на местните култури.

Имената на българите в Украйна са обект на внимание от страна на редица учени. Интересът към темата е проявен в последните години на ХХ в., а сега е подчертано засилен. Представени и изследвани са антропонимите на българи, компактно населяващи селата на територията на Украйна. Но цялостно проучване на именната система на българите в Одеса досега не е правено.

1. Фамилни имена от славянски произход и християнски имена

Любителският и научен интерес към личните имена предизвикан от основните идеи на Възраждането – българското национално-политическо, църковно-духовно и културно-просветно освобождение. След Освобождението интересите към личноименната система се разширяват, като се събират и публикуват материали от различни говорни райони и селища. Системни и трайни интереси към проблемите

¹ Маринов Д. Българите от Северния Буджак в езиковоархеологическо осветление. *Езикът и културата в съвременния свят*. Велико Търново: Ик 'Знак '94', 2012. С. 303.

и цялостното изследване на българските антропоними проявява Стефан Илчев, автор на многобройни статии, студии, именници и на единствения по рода си Речник на личните и фамилни имена².

Най-стар пласт съставят имената, наследени от далечното минало, които се срещат и у другите славянски народи, като *Владимир*, *Владислав*, *Драгомир* или съкратените им форми *Драго*, *Драгньо*, *Миро*, *Мирчо*, *Слав*, *Нягул*, *Семко* и др.³. От тях се образуват фамилните имена като: *Драгов*, *Драгнев*, *Мирчев*, *Славов*, *Нягулов*, *Семков* и др.

Фамилните имена на българите нямат хилядолетна история. Те са сравнително ново явление – те се оформят главно през XIX век, главно през втората половина на XIX век, когато Османската империя вече клони към своя залез⁴. Те са образувани главно от личните имена и прякори с окончания *-ов*, *-ев*, *-ин*: *Иванов*, *Петров*, *Георгиев*, *Илиев*, *Михин*, *Ковачев* и др.

Всички имена са възникнали с определено значение. По семантика българските народни имена могат да се разделят на две големи групи, «между които не винаги се долавя ясна граница – пожелателни и защитни»⁵. В пожелателните имена е заложено желанието на родителите за бъдещето на детето – пожелание за дълъг живот, здраве (*Живко*, *Здравко*, *Дабижка*), успех в живота (*Велико*, *Първан*, *Виден*, *Сретко*), сила и храброст (*Бойко*, *Войно*, *Груди*), телесна хубост (*Бельо*, *Гиздъо*, *Злата*, *Лена*, *Руси*, *Русен*, *Румен*, *Младен*, *Юнчо*) и под.

От тях се образуват много честосрещани фамилни имена: *Великов*, *Първанов*, *Виденов*, *Грудев*, *Златов*, *Русев*, *Младенов* и др. Към тази група отнасяме фамилните имена на нашите студенти: *Парван* (МПФ) и *Новак* (СПФ). Фамилното име *Парван* образувано от пожелателно име *Първан*, *Първи* (от числително *първи*) – ‘да бъде пръв в живота и обществото’⁶, с русифицирано *а*. Фамилното име *Парванов* зафиксирано и в с. Нова Ивановка.

Фамилното име *Новак* също е пожелателно: да поднови рода, доста разпространено в България⁷. В Украйна най-много носители на това фамилно име в с.Ореховка (Пандаклия). Фамилното име *Златова* (КБ)

² Илчев Ст. Речник на личните и фамилни имена у българите. София: БАН, 1969. 628 с.

³ Там само: ст. 9.

⁴ Там само: ст. 29.

⁵ Там само: ст. 11.

⁶ Там само: ст. 413.

⁷ Там само: ст. 361.

образувано от старинното *злат* ‘златен’ и разпространено главно в Западна България⁸.

Фамилното име **Ненова** (СПФ) е образувано от л.и. *Нено* – съкратено от *Неделко*, *Недялко*, «което от седмичния ден *неделя*, по смисъл превод на гръцко *Кариак*». Разпространено главно в Източна България⁹.

Защитните имена са свързани с първобитната вяра в магическата сила на словото. Тяхното предназначение е преди всичко борба с детска смъртност. Сред тях има много имена образувани от глаголен корен със значение «*стоя, трая*»: *Стойо*, *Стойко*, *Стоян* (‘да ни стои, да остане жив’), *Траян*, *Трайо*, от думи, които означават ‘*здрав, твърд*’ (*Камен*, *Кремен*, *Желязко*). Най-много има фамилните имена, образувани от *Желязко*, *Стоян* и съкратените им форми: *Жельо*, *Жеко*, *Жечо*, *Стойо*, *Стойко* и др. Това са: *Желязков*, *Жеков*, *Желев*, *Женов*, *Жейнов*, *Жечев*, *Стоев*, *Стойков*, *Стоянов* и др.

Сред защитните има и «грозни» имена, т.е. имена, които предпазват от зли очи: *Грозьо*, *Черньо*, *Сиво*, *Сяро* и др. От тях се образуват фамилните имена *Грозов*, *Чернев*, *Сивов*, *Сяров* и др.

Има и «грозни» имена, които предпазват от зли очи: *Грозьо*, *Черньо*, *Сиво*, *Сяро*, *Гарчо* и др.¹⁰, и други, които са образувани от нарицателни имена. Фамилното име **Скокова** (ФФ) образувано от *скок*, ‘който много скока’. В България тя е зафиксирана в Търново, Змейово (Старозагорско), Стара Загора, Горубляне (Софийско)¹¹. Фамилното име **Тропанец** (ФФ) има подобна семантика, то е образувано от прякор *тропанко*, ‘който много тропа’¹².

Християнските имена от източноправославния календар в България масово нахлуват с покръстването на българската държава в 865 г. По произход те са главно староеврейски, гръцки и латински (*Иван*, *Илия*, *Георги*, *Димитър*, *Петър* и др.). От тях са образувани фамилните имена като: *Иванов*, *Илиев*, *Георгиев*, *Димитров*, *Петров* и др.

2. Фамилни имена чужди по произход

Сред българските фамилни имена има много и чуждите по произход фамилни имена. От всички народи, с които българите са влизали в досет при своето прибиване на Балканския полуостров, най-силни и най-продължителни са били връзките им с гърци и турци. «Повечето от

⁸ Там само: ст. 214.

⁹ Там само: ст. 358.

¹⁰ Там само: ст. 13.

¹¹ Там само: ст. 453.

¹² Там само: ст. 494.

гръцките и турските думи не са навезли по пътя на доброволно заемане, по пътя на сътрудничеството, а по пътя на насилие, по пътя на ограничението и преследването на българския език по време на гръцкото и турското рабство. Българският народ се оказвал силно противодействие на гръцкото и турското влияние, борел се с него, но все пак е бил принуден да приема в езика си много гръцки и турски думи»¹³.

В ония години широко са били разпространени и фамилни имена с турско окончание – *оглу/огло, -олу/оло, -овлу/овло* (*Курдогло, Димчогло* и т.п.). Днес в България вече не съществуват официално такива имена, но все още в Източна България и в Украйна сред бесарабските българи тези форми се използват. Из Източна България наредно се срещат фамилни имена, образувани от турско лично име: *Абдулов, Ахмедов, Бекиров, Горалов, Етемов, Кемалов*. Те са възникнали по различни поводи – купил след Освобождението имота на турчина Горал, а съседите му прикачали името Горал, бил дългогодишен ратай на Кемал, с държането или фигурата си напомнял турчина Осман и т.п.¹⁴.

Българските изследователи отбелязват, че някои термини от Османско време отдавна са остарели и изчезнали, но фамилните имена продължават да бъдат безсмъртни: «само в антропонимията турските прякори и фамилни имена още стоят непокътнати, почти както са били през време на робството»¹⁵. Те «красят фамилията на много български семейства, които живеят без предубеждения. В това може да се убедим, като разгърнем днешните вестници, списания и телефонните указатели или надникнем в обявите в Държавен вестник и не само там. Най-показателни са избирателните списъци – там гъмжи от фамилии с турски корени, когато някои партии с бясната си антиурска кампания са надяват да спечелят повече гласове. И най-парадоксалното е, че сред фамилните имена на турците в България рядко се срещат тези фамилии от турски произход, които носят българите. И едва ли те скоро ще изчезнат, въпреки големите напъни на някои радетели на чисто българското. Защото понякога и самите те не се отказват от турските си фамилии, като Красимир Каракачанов, отец Саръев»¹⁶.

Сред фамилните имена с турски корен има много сложни. Най-често първа съставна част на редица фамилни имена е лексема *Дели* (тур. *deli* ‘луд, буен’) или *Кара* – (тур. *kara* ‘черен’). Сред изследваните от нас

¹³ Стойков С. Българска диалектология. София: БАН, 1993. 328 с.

¹⁴ Илчев Ст. Речник на личните и фамилни имена у българите. София: БАН, 1969. Ст. 33.

¹⁵ Там само: ст. 35.

¹⁶ Расиев Т. Български фамилни имена от турски, арабски и персийски произход. Книгоиздателство ЗОГРАФ, 2012. Ст. 8.

имена това са: *Делиергиев* = Дели+Ергиев (съкр. от Георги) (СПФ). Фамилното име *Каратанас* (МПФ) също е сложно, то е образувано от две думи *кара* ‘черен’ + *Танас* – съкр. от Атанас (укр. Афанасій). Фамилното име *Караиванский* (ФФ) е образувано от *кара* ‘черен’ + *Иван* + *ский*. (срв. укр. *Черноиваненко*), *Каракаш* – от *karakas* ‘черновежд’¹⁷.

Фамилното име *Карагяур* (ФП) е сложно, то е образувано от две думи *кара* ‘черен’ + *гяур* (ар.-тур. *gavur* ‘немахомеданин’), така наричали ония българи, които не искали да носят феса¹⁸.

Втори голям дял от фамилни имена са образувани от личен или родов прякор. Прякорите са твърде разнообразни по произход и значение. Много от тях са възникнали от телесна особеност, недостатък или повреда (*балабан*, *дебелян*, *кривошия*, *чолак*), от народностно име (*влах*, *татарин*, *черкезин*), от отличителна черта на характера или проява на човека (*живодер*, *пъргавела*, *стипцар*).

Фамилното име *Кичук* (СПФ) е образувано от турски корен със значение ‘мальк, дребен’ и разпространено в България на разни места из страната¹⁹.

Според Ст.Илчев фамилното име *Камбуров* (ФФ) е образувано от турски корен *kambur* със значение ‘гърбав’ и разпространено наредко из Източна България²⁰.

Относно фамилното име *Кедиков* има две интерпретации в речниците. Според Ст.Илчев фамилното име *Кедиков* е образувано «от Кедев с вмъкнато –ик. Зафиксирано в Дединци, Златарица (Еленско), Кърджали». А *Кедев* – от турски корен *kedî* ‘котка’²¹. Според нас вероятно фамилното име *Кедик* (СПФ) е образувано от турски корен *gedik*, *кедик между съседи за преминаване, комишулук* ‘цепнатина, пукнатина, недостатък; тясно място в ограда’²². Разпространено в България на разни места из страната.

Фамилното име *Сейрик* (КБ) по-вероятно е съкратена форма от *Сейрекбасанов* (от тур. *seyrekbasan* ‘който стъпва рядко, прави едри и редки крачки’; срв. Редкостъпов). Или от тур. *seyrek* ‘рядък, рядко’.

¹⁷ Илчев Ст. Речник на личните и фамилни имена у българите. София: БАН, 1969. Ст. 241.

¹⁸ Там само: ст. 152.

¹⁹ Там само: ст. 294.

²⁰ Там само: ст. 236.

²¹ Там само: ст. 249.

²² Расиев Т. Български фамилни имена от турски, арабски и персийски произход. Книгоиздателство ЗОГРАФ, 2012. Ст. 86 – 89.

Зафиксирана е в България в Плевен, Шумен, Стара Загора, Трън, Варна²³.

Една от най-разпространените фамилии в България и в Бесарабия е **Куртев** (ФФ), образувана от турска дума *kurt* със значение ‘вълк’²⁴, срв. *Вълко, Вълков*, в Бесарабия – *Волков*. Имената *Вълко* и *Курти* се отнасят към защитните имена, които са свързани с първобитната вяра в магическата сила на словото. Тяхното предназначение е преди всичко борба с детската смъртност. Когато на някои съпрузи първите деца мрели, те дават на новата си рожба такова име, което да я пази от преждевременна смърт²⁵. Магическата сила на името можела за цял живот да служи като защита против бедни и диви зверове. А понеже най-опасният звяр за човека и стоката му по нашите места е вълкът, широко разпространени са имената *Вълко, Вълчо, Вълкан, Вълкана, Курт, Курти*. Иначе казано: понеже той сам е вълк, няма да му вредят вълците²⁶. От тази лексема образувано и фамилното име **Курчук** (ИТ) – от л.и. *Курчу, Курчо* – умал. от Курти + суф. -ук. Фамилното име *Курчов* зафиксирано в България в Голямо село (Казанлъшко)²⁷.

Към прякорите спадат и ония думи, които означават професията или занаята на човека (*джамбазин, златар, клисар, ковач, поп, терзия, абаджия* и др.). Сред изследваните от нас фамилните имена това са:

Абаджиев, Абажер (ФФ) – от *абаджия* (‘производител на аби, търговец на аби, плат’), тур. *abacı* ‘шивач на аби’. Нарядко из Източна България²⁸.

Балджиев (ФФ) – от *балджия*, тур. *balcı* ‘медар’²⁹. В България то е зафиксирано в Пирдоп, Пловдив, Севлиево, Свиленградско, Русе, Ихтиман, Алфатар (Силистренско)³⁰.

Бозаджи (ФФ) – от тур. *bozacı* ‘бозаджия’³¹.

Дермеджи (ФФ) – от *дерменджия*, тур. *degirmenci* ‘воденичар’. В България то е зафиксирано в Сливен, Русе, Панагюрище, Горна Василица (Ихтиманско), Ихтиман³².

²³ Илчев Ст. Речник на личните и фамилни имена у българите. София: БАН, 1969, Ст. 445.

²⁴ Там само: ст. 286.

²⁵ Там само: ст. 13.

²⁶ Там само: ст. 14.

²⁷ Там само: ст. 286.

²⁸ Там само: ст. 41.

²⁹ Там само: ст. 61.

³⁰ Там само: ст. 61.

³¹ Там само: ст. 61.

³² Там само: ст. 161.

Касаджик (МП) – от диал. *касаджия* ‘касиер’, ит.-тур. *Kasacı* ‘поп’³³.

Папазова (СПФ) – от гр.-тур. *paraş* ‘поп’³⁴.

Плукчи, Плукчиев, Пулукчи (ФФ) е образувано от диал. *плукчия* със значение ‘майстор на (дървени) плугове’ и зафиксирано в Гурково (Балчишко), Суворово (Варненско), Варна, Каварна, Свищов³⁵.

Терзи (ФФ) – от тур. *terzi* ‘шивач’. В България разпространено на много места из страната³⁶.

Чорбаджи (СПФ) – от *чорбаджия*, богат човек, който има много земя. Разложко, Брезово (Пловдивско), Ботевградско, Тетевен, Казанлъшко³⁷.

Язаджи (СПФ) – от диал.тур. *язаджия* ‘писар’³⁸.

Далакова (СПФ) – от диал. *далакчия* ‘народен лечител на болеста далак (синя пъпка)’. Медвен (Котленско), 1885, Скравена (Ботевградско)³⁹.

Фамилното име **Далаков** е зафиксирано в сс.Камянка, Кирсово, Лоциновка, Суворово⁴⁰, а също така в Република Ингушетия и сред други тюркоезични народности. В България фамилното име *Далакчиев* зафиксирано в с.Младово (Сливенско), 1900, Сливен, Карнобат, Стара Загора⁴¹.

У Найден Геров намираме интересна информация за обичаите, свързани с далака: *далак* 1. ‘селезенка’. По далака на свиня, заклана на Коляда, личи каква ще бъде зимата напред до пролет. 2. Една болест в далака – селезеночница, сплин. *Ега го далак хванала!* Клятва. 3. Болест сладка (лоша) пъпка ‘чумный нарыв, карбункул’⁴².

В коледните празници съществуват ред аналогии сред съвременните европейски народи. Към този род аналогии се отнасят елементите на гадаене, раздаване и пожелания. Посочва се, че широко разпространение имат песните, съдържащи езически идеи за

³³ Там само: ст. 245.

³⁴ Там само: ст. 378.

³⁵ Там само: ст. 399.

³⁶ Там само: ст. 483.

³⁷ Там само: ст. 546.

³⁸ Там само: ст. 569.

³⁹ Там само: ст. 154.

⁴⁰ Войникова А. Селища с българско население в Югозападния Буджак. Ономастика. Етнонимия. Групонимия. Велико Търново: Знак ‘94, 2008. Ст. 235.

⁴¹ Илчев Ст. Речник на личните и фамилни имена у българите. София: БАН, 1969. Ст. 154.

⁴² Геров Н. Речник на българския език. *Фототипно издание*. Част първа (А-Д). София: Български писател, 1975. Ст. 274.

плодородие. Разпространени са и весели коледни танци. Може да се посочи, че Коледа бележи редица общобалкански паралели. Например, характерно е и за гръцката Коледа наличието на ред елементи, отнасящи се до гадаене и пожелание.

Из цяла България на Малка Коледа обикновено колят прасетата. Според Д. Маринов българите само на Сурва ползват свинята като жертвено животино⁴³. На обредната вечеря на Василевден се слага непременно главата на закланото на Коледа прасе⁴⁴. По далака на закланото животино гадаят каква ще бъде зимата през годината⁴⁵. В Ловешки край също във всеки дом се коли прасе на Малка Коледа. В Тетевенско по неговите вътрешности предсказват дали зимата ще бъде дълга и мразовита. Там от кръвта му приготвят кървавица (*дробовица*). Съществува забрана вечер да се ходи по местата, където е заклано прасето и където му изтекла кръвта му⁴⁶. Вярва се, че там идва *каракончо*. За празника се готви свинско със зеле, вари се пача, правят се луканки⁴⁷.

Н.С. Державин отбелязва, че и в Бесарабия: «Если у заколотого к рождественским празникам кабана селезенка окажется расположенною толстым своим концом к голове – начало зимы обещает быть суровым; если же селезенка лежит тонким концом к голове – конец зимы будет суровым.

Много от фамилните имена са образувани от прякори. Прякорите са твърде разнообразни по произход и значение. Едни са възникнали от телесна особеност, недостатък или повпреда (алтънпармак, балабан, дебелян, кривошия, чолак), от отличителна черта на характера или проява на човека, от народно име, от неприсъща на даден говор, неправилно изговаряна или често повтаряна дума, от някоя паметна случка в живота на човека, от някаква проста храна (кръкиш, леща, попара, скроб) и много други».

В прякора или прозвището се е загатвало за поминъка, занаята, образованието или родното място, посочвали са се и някои

⁴³ Даскалова-Желязкова Н. Кариоти (Етническа принадлежност и културно-битови черти в края на XIX и началото на XX век). София : Издателство на БАН, 1989. Ст. 94.

⁴⁴ Там само: ст 94.

⁴⁵ Капанци. Бит и култура на старото българско население в Североизточна България. Етнографски и езикови проучвания. София : Издателство на БАН, 1985. Ст. 203.

⁴⁶ Ловешки край. Материална и духовна култура. Академично издателство проф. Марин Дринов. София, 1999. Ст. 298.

⁴⁷ Сакар. Етнографско, фольклорно и езиково изследване. София : Академично издателство проф. Марин Дринов, 2002. Ст. 333.

положителни или отрицателни качества на характера и физическите дадености.

Повечето българи знаели добре турски език и добавяйки наставката -чия или -джия, побългарявали турските думи: *балъкчия* – ‘рибар’, *бахчеванджия* – ‘градинар’, *бакърджия* – ‘медникар’ и др. Българските учени отбелязват, че тези наставки от турски произход са станали твърде продуктивни, което се доказва от обстоятелството, че дори и в най-ново време с тях са образувани думи като *бетонджия*, *будкаджия*, *изкопчия*, *мозайкаджия*, *циркаджия* и др.⁴⁸

В Украйна най-разпространените от тях са:

Балджиев – от тур. *балджия* ‘медар’,

Басманжи – от тур. *басмаджия* ‘производител или продавач на басма’, **Гайдаржи** – от диал. *гайдарджия* (от *гайда*) ‘гайдар’,

Дерменжи – от диал. *дерменджия* ‘воденичар’ (тур. *degirmenci*),

Дюлгер – от тур. *дюлгер* – ‘дърводелец, зидар, строителен работник’, **Иргеладжи** – от тур. *ергеле*, *хергеле* ‘табун’,

Каванжи – от диал. *кованджия* (тур.) ‘пчелар’,

Киминчеджи **Кименчижи**, **Кимичиджи** – от диал. перс.тур. *кетанси*, *кеменжеджия* ‘свирач на тамбура, кемане’⁴⁹,

Мераджи – от диал.тур. *мераджия* ‘търговец или пастир на мариин, на стари овце’,

Падарев – от диал. *пъдар* (тур.) ‘полски пазач’,

Терзи – от *терзия* (тур. *terzi*) ‘шивач’.

3. Регионално разпространение на фамилните имена

Всяко село има специфичните фамилни имена. За село Огородное (Чийший) най-характерните фамилни имена са: *Арабаджиев*, *Кирмикчи*, *Куюмжи*, *Алачев*, *Папазов*, *Пинти*, *Плукчи*, *Буруков*, *Чепразов*, за с.Криничное (Чешма-Варуита) – *Агура*, *Атмаджов*, *Кирчиков*, за с.Кирнички (Фантина Дзинилор) – *Каражеков*, *Дингилов*, за с.Евгеновки – *Бардук*, *Тьер*, *Парликокош*, *Дундаров*, за Кубей – *Кърмъзъ*, *Труфкин*, *Чеглатонев*, *Чекан*, *Киор*, за Делени: *Боз*, *Глуган*, *Гайдаржи*, *Мераджи*, *Чорбаджи*, *Телпис*, *Тулунджи*.

Много от изследваните фамилни имена по-често се срещат в Източна България. Това са:

⁴⁸ Стоянов С. Граматика на българския книжовен език. Фонетика и морфология. Трето издание. София : Наука и изкуство, 1980. Ст. 183.

⁴⁹ Илчев Ст. Речник на личните и фамилни имена у българите. София : БАН, 1969. Ст. 250.

Арабаджиев, образувана от тур. *арабаджи* ‘колар’, (срв.: Коларов)⁵⁰ и *Камбуров* (от диал. *камбур* ‘гърбав’ (тур. *kambur*).

Нарядко из Източна България: *Буюкли* – от тюрк. *biyikli* ‘мустакат, с големи мустаци’⁵¹, в Бессарабия тя се среща – в с. Главани, Урсоа (Молдова) и в Приазовие.

Предимно в Южна България (главно в Панагюрище и Пловдивско) се срещат фамилните имена:

Балабанов (от тур. *балабан* – ‘едър, грамаден’, прен. ‘големец, първенец’. Разпространено на разни места из Южна България, главно в Панагюрище⁵².

Фамилното име *Арапогло* (от *арап* – ‘черен’+ *-огло*) не зафиксирено в речника на Ст. Илчев, зафиксирено само фамилното име *Арапов* в Пловдивски окръг⁵³.

Фамилното име *Топалов* (от тур. *topal* – ‘куц, с единия крак’) в България най-често се среща в юго-източна България⁵⁴. В Украйна често се среща в селата Владичени, Калчево, Криничное, Табаки, Богатое, Болград, *Топал* – в Ярове, Богдановка, Волное, Кролевка, Главани.

Буруков – от *бурук* – «възкисел – за човек с кисел нрав» или от тюрк. в значение ‘крив, кастриран’. В България фамилното име *Буруков* зафиксирено в Горно-Оряховски окръг⁵⁵.

Газин – възможно образувано от диал. *газен* ‘храбър’, зафиксирено в България в Асеновградски окръг⁵⁶, а в Украйна се среща само в с. Огородное (Чийшия).

Демиров (от тур. *demir* ‘желязо, железен’, срв. болг. Желязко) зафиксирено в България в Пазарджишки, Пловдивски, Варненски, Первомайски окръг и в Провадия⁵⁷, а в Бессарабия – в Болград, Виноградное, Криничне, Табаки и при гагаузите в Молдова⁵⁸.

Иреков – вероятно от Ириков (тур. ‘ревльо’), зафиксирена в Ст. Загора, Средногорие, Карловски окръг⁵⁹.

⁵⁰ Там само: ст. 51.

⁵¹ Там само: ст. 236.

⁵² Там само: ст. 60.

⁵³ Там само: ст. 52.

⁵⁴ Там само: ст. 489.

⁵⁵ Там само: ст. 94.

⁵⁶ Там само: ст. 123.

⁵⁷ Там само: ст. 160.

⁵⁸ Войникова А. Селища с българско население в Югозападния Буджак. Ономастика. Етнонимия. Групонимия. Велико Търново : Знак ‘94, 2008. Ст. 235.

⁵⁹ Илчев Ст. Речник на личните и фамилни имена у българите. София : БАН, 1969. Ст. 223.

Каиш – от *каиш* (тур. *kayis*) пояс, *прен.* ‘здрав, изпечен, издръжлив’, но и *см.* сравнение *тъп като каиш*), в България фамилното име *Каишев* разпространено в Панагюрище и Смолянски окръг⁶⁰. В Украйна зафиксирани в с.Каменка⁶¹.

Келеш – от прякор *келеш* (тур.) ‘несериозен, заядлив’, среща се само в с.Огородное, а в България фамилното име *Келешев* зафиксирани в Панагюрище, Пазарджик, Пловдив, Чирпан, Разград⁶².

Киминчижи от прякор *киминжиджи* ‘цигулар’⁶³, в България фамилните имена *Кеменчеджиев* и *Кеманджиев* зафиксирани в Казанлък и Варна⁶⁴.

Киосе – от тур. *къосе* ‘мъж, на когото не растат мустаци и брада’, зафиксирани в Северна Добруджа, Панагюрище, Каварна, Пловдивски окръг⁶⁵.

Коджибаи, *Коджабашев* (от тур. *koca bas* ‘с голяма глава’). Зафиксирани в Силистра, Русе, Панагюрище и в Казанлъшки окръг⁶⁶.

Курдоглов (син на Курд, Курт ‘вълк’). Зафиксирани в Огородное, Татар-Копчак, при гагаузите в Молдова, в с.Баурчи, а също и в Урсоя⁶⁷.

Лефтер (от гр.-тур. *елефтер* ‘свободен’) – зафиксирани в Търново, Варна, Горнооряховско и Русенско⁶⁸.

Мажар – от прякор *мажар*, *маджар* – унгарец, реемигрант от Трансилвания⁶⁹. В България фамилното име *Маджаров* зафиксирани в Карлово, Стара Загора, Панагюрище, Копривщица, в Плевенски окръг⁷⁰.

⁶⁰ Там само: ст. 231.

⁶¹ Войникова А. Селища с българско население в Югозападния Буджак. Ономастика. Етнонимия. Групонимия. Велико Търново : Знак ‘94, 2008. Ст. 244.

⁶² Илчев Ст. Речник на личните и фамилни имена у българите. София : БАН, 1969. Ст. 250.

⁶³ Войникова А. Селища с българско население в Югозападния Буджак. Ономастика. Етнонимия. Групонимия. Велико Търново : Знак ‘94, 2008. Ст. 249.

⁶⁴ Илчев Ст. Речник на личните и фамилни имена у българите. София : БАН, 1969. Ст. 250.

⁶⁵ Там само: ст. 292.

⁶⁶ Там само: ст. 261.

⁶⁷ Войникова А. Селища с българско население в Югозападния Буджак. Ономастика. Етнонимия. Групонимия. Велико Търново : Знак ‘94, 2008. Ст. 253.

⁶⁸ Илчев Ст. Речник на личните и фамилни имена у българите. София : БАН, 1969. Ст. 299.

⁶⁹ Войникова А. Селища с българско население в Югозападния Буджак. Ономастика. Етнонимия. Групонимия. Велико Търново : Знак ‘94, 2008. Ст. 256.

⁷⁰ Илчев Ст. Речник на личните и фамилни имена у българите. София : БАН, 1969. Ст. 313.

Плукчи – от прякор *плукчия* ‘майстор на дървени плугове’. В България фамилното име *Плукчиев* зафиксирано във Варна, Каварна, Свищов, Гурково, Суворово (Варненски окръг)⁷¹.

Папазов, Папазов (болг. Папазов (от гр.-тур. *papaz* ‘поп’). Зафиксирано в Стара Загора, Търново, Гоце Делчево⁷².

Рабаджиев (тур. *арабаджи, рабаджи* ‘колар’) – зафиксирана в Пазарджик, Карлово, Банско⁷³, сравни: *Арабаджи*.

Серт – от разг. *серт* ‘лют, жесток, строг’ (тур. *sert*). В България фамилните имена *Сертев, Сертов* зафиксирани в Нова и Стара Загора, Търговище, Михайловград⁷⁴.

Сукуров – от прякор *Сукура* (тур. *sokur* ‘сляп, едноок’ и ‘къртица’)⁷⁵. Зафиксирана в с.Огородное. В България се среща в Шуменски и Новозагорски окръг.

Турлак – а) в Източна България – от тур. *torlak* ‘буен, разветрен младеж’; б) в Северозападна България от диал. *турлак* ‘селянин от някои планински области във Врачанско и Берковско’; срв. Шопов. В България фамилното име *Турлаков* зафиксирано в Казанлък, Ямбол, Стара Загора, Ломски окръг⁷⁶.

Чепразов – може би от израза *стоя диван чапраз* ‘със скръстени на пояса ръце’ (от тур.). Зафиксирована в България в Пловдив, Казанлък, Ямбол, Русе⁷⁷, а в Бессарабия – в с. Огородное, Василевка и в Молдова при гагаузите. Само в чийшийските говори се среща раритетна лексема *чепрази* ‘сребърно украшение на женски пояс’.

Яръмов – от тур. *yagın* ‘незавършен, недоправен’, зафиксирана в Габрово, 1843. В България фамилното име Яръмов зафиксировано в Дряново, Казанлък, Свищов⁷⁸, а в Бессарабия – само в с.Огородное.

В Украйна фамилните имена също имат регионално разпространение. Типичните за с.Задубнаевка са фамилните имена *Малев, Градесков, Вакаренков, Загорец*, сред които няма нито едно турско по произход, за с.Криничное (Чушмелий) – *Агура, Атмаджов, Курчиков, Великов*, за

⁷¹ Там само: ст. 399.

⁷² Там само: ст. 378.

⁷³ Там само: ст. 415.

⁷⁴ Там само: ст. 448.

⁷⁵ Илчев Ст. Речник на личните и фамилни имена у българите. София : БАН, 1969. Ст. 470.

Войникова А. Селища с българско население в Югозападния Буджак. Ономастика. Етнонимия. Групонимия. Велико Търново : Знак ‘94, 2008. Ст. 275.

⁷⁶ Илчев Ст. Речник на личните и фамилни имена у българите. София : БАН, 1969. Ст. 498.

⁷⁷ Там само: ст. 536.

⁷⁸ Там само: ст. 572.

Кирнички (Фантъна Дзинилор)– Друмев, Дафнев, Каражеков, Пастир, Диниглов, за Каменки (Ташбунар) – Каралаиш, Мъндру, Турица, Войников, Глиба, за Евгеновка – Бардук, Тьер, Парликокош, Дундаров, за Огородно (Чийшия) – Алавацкий, Буруков, Минковский, Чепразов, Пинти, Арабаджиев, Кирмикчи, Куюмджи, Папазов, Газибар, за Кубей – Кърмъзъ, Труфкин, Чеглатонев, Чекан, Киор, за Делени: Боз, Глуган, Гайдаржи, Мераджи, Чорбаджи, Телтис, Тулунджи.

Виждаме, че антропонимите имат свои диалектни и регионални особености. Сред тях има тези, които са разпространени из цялата страна и не са турски по произход (освен *Кара*, *Куюмджи* и *Терзи*): *Иванов*, *Константинов*, *Стоянов*, *Димитров*, *Мильчев*, *Дончев*, *Генов*, *Георгиев*, *Терзи*, *Кожухар*, *Адамов*, *Кеврев*, *Куюмджи*, *Генков*, *Златев*, *Ковач*, *Кара*, *Стойчев*. Предимно в Източна България се срещат фамилните имена *Стойнов*, *Кирмикчи*, *Атанасов*, *Арабаджиев*, *Буюкли*, *Камбуров*, *Недов*, предимно в северо-източна България – *Минчев*, в Южна България – *Балабанов* и *Топалов*.

Фамилните имена *Кеменчеджиев*, *Коджабашев*, *Коев*, *Фуклев*, *Чепразов*, *Турлаков*, *Сертов*, *Сьомков*, *Сукуров*, *Газибаров* зафиксирани в Нова Загора, Стара Загора, в Казанлък, Чирпан, Пазарджик, Пловдив. В Пловдив се срещат фамилните имена: *Червенков*, *Чепразов*, *Демиров*, *Арапов*, *Бондарев*, *Келешев*, *Кьосев*. В Горно-Оряховски окръг намираме: *Буруков*, *Червенков*, *Лефтер*, в Шуменски – *Сукуров*, *Гайдаржи*.

В Казанлъшки окръг зафиксирани фамилните имена: *Коджабашев*, *Кеменджиев*, *Чепразов*, *Фуклев*, *Яръмов*, *Папазов*, *Тарльов*, *Турлаков*, *Курдов*, в Карловски окръг: *Рабаджиев*, *Демиров*, *Маджаров*, *Иреков*, в Чирпан: *Алачев*, *Келешев*, *Съчанов*.

Не зафиксирани в българските речници фамилните имена: *Арапогло*, *Сапчев* (има *Сапов*), *Шушумков* (има *Шушулов*), *Чокла* (има *Чукльов*) и, вероятно, много други, още не изследвани.

Рядко се срещат в България фамилните имена: *Арапогло*, *Балабан*, *Газин*, *Иреков*, *Киминчижи*, *Куюмджи*, *Киосе*, *Келеш*, *Камбур*, *Кевров*, *Лефтер*, *Мажар*, *Плукчи*, *Ромали*, *Серт*, *Турлак*.

На разни места из страната се срещат *Кара* (тур. ‘черен’)⁷⁹, *Кеврев* – от прозвища *кеврьо*, *глезльо*⁸⁰, *Куюмджи* (от диал. *куюмджия*, ‘златар’)⁸¹.

Българските учени отбелязват, че много болезнен недостатък на българските фамилни имена е големият брой турски корени: «Понякога се заредят в някой списък *Абаджиев*, *Авджиев*, *Айджиев*, *Айналие*,

⁷⁹ Там само: ст. 240.

⁸⁰ Там само: ст. 249.

⁸¹ Там само: ст. 288.

Айранджиев, Аканджиев, Актарджиев, Алмаджиев, Араджиев, Астарджиев, Бакалбашиев, Балджиев, Балтаджиев, Балъкчиев, Батанджиев, Бахчеванджиев, Бегликчиев, Бедаваджиев, Бейгирджиев, Биринджиев, Бичкиджиев, Боланджиев, Бунарджиев, Бургуджиев, Бучакчиев, Бюлюкбашиев – кои от кои по-грозни и по-непонятни»⁸².

От Възраждането насам в България голям брой турски думи отпаднаха от българския език. В топонимията турските имена на градове, села, планински върхове и местности се сведоха до възможния минимум, само в антропонимията турските прякори и фамилните имена още стоят непокънати, почти както са били през време на робството⁸³. Но тогава много повече българи са знаели турски език, та имената са им били понятни. Днес не е така, а утре ще бъдат още по-чужди и непознати⁸⁴.

Още по време на Възраждането са правени опити за побългаряване на чуждите по произход фамилни имена. Най-често чрез превод: вместо *Бакърджиев* – *Медникаров*, вместо *Сахатчиев* – *Часовникаров*, вместо *Терзиев* – *Шивачев* или *Шиваров*⁸⁵.

Но превеждане на турските имена не може да се прилага навред, пък и не е желателно, защото много прякори посочват отрицателни качества или телесни недостатъци, например: *Бербатов* (от ‘мръсен, изцапан’), *Битлиев* (‘въшкав’), *Гебешев* (‘простака, глупак’), *Джебаров* (‘потисник, угнетител’), *Ирибаджаков* (‘кривокрак’), *Камбуров* (‘гърбав’), *Кодожетев* (‘сводник’), *Къркеланов* (‘40 лъжи, голям лъжец’), *Тамахяров* (‘скъперник’), *Убуров* (‘лаком, ненаситен’), *Чапрашиков* (‘объркан, забъркан’), *Чатлаков* (‘малоумен, смахнат’), *Яланджиев* (‘лъжец’). Затова мнозина изоставят старите си семейни прякори – все едно дали са български, или от чужд произход – и възприемат бащино или дядово лично име за фамилно⁸⁶.

ИЗВОДИ

Наблюденията върху фамилните имена дават основание да се направят следните изводи:

1. Изследваните фамилни имена носят белезите на активно българско присъствие, доказано разбира се с исторически факти.
2. По-голямата част от изследваните фамилни имена са образувани от български етноразличителни имена.

⁸² Там само: ст. 35.

⁸³ Там само: ст. 35.

⁸⁴ Там само: ст. 35.

⁸⁵ Там само: ст. 35.

⁸⁶ Там само: ст. 35.

3. Фамилните имена от турски произход, образувани главно по безсуфиксен път – от прозвище по професии или прякори по качества, те носят белега на епохата, в която са възникнали, и са доказателство, че са «пренесени» от България. Някои от тях се образуват с наставка от турски произход -*джия*, -*чия*.

Строгий ономастичен анализ дава възможност да се изследват различни моменти от етнокултурната история на българите и гагаузите в Украйна. Фамилното име е важен знак за културата, душевност и национална идентичност. То обогатява с уникалността си речниковия фонд на българския език. Ономастичните знания за бесарабските представители на българския етнос имат значима стойност не само за лингвистичната наука, но те крепят и устоите на българщината.

Личното име само по себе си не представлява кой знае какво, докато фамилното име предлага много богата информация. За фамилиите не важат никакви конюктурни или идеологически съображения на властимащите. По време на възродителния процес (1985–1989 г.) смениха имената на турците в България, но не посмяха да пипнат фамилните имена от турски произход на българите. По тях⁸⁷ може да се проследи родовата памет и историята на даден народ. Те дават познания за икономиката, бита, културата, морала, обичаите и личностните особености на народа в дадена държава. Именно затова може би фамилните имена надживяват вековете, докато някои лични имена се променят или модернизират чрез различни комбинации от имената на родителите⁸⁸. Фамилните имена са много жилави и могат да изчезват само с изчезването на рода на първоносителя им.

РЕЗЮМЕ

В настоящата статия се прави опит за описание в езиковоархеологическо осветление на някои фамилни имена от турски произход, които функционират сред студентите от ОЮА «Юридическа Академия».

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Маринов Д. Българите от Северния Буджак в езиковоархеологическо осветление. *Езикът и културата в съвременния свят*. Велико Търново : Ик 'Знак '94', 2012. С. 300–303.

⁸⁷Расиев Т. Български фамилни имена от турски, арабски и персийски произход. Книгоиздателство ЗОГРАФ, 2012. Ст. 3.

⁸⁸ Там само: ст. 3.

2. Илчев Ст. Речник на личните и фамилни имена у българите. София : БАН, 1969. 628 с.
3. Стойков С. Българска диалектология. София : БАН, 1993. 426 с.
4. Расиев Т. Български фамилни имена от турски, арабски и персийски произход. Книгоиздателство ЗОГРАФ, 2012. 190 с.
5. Стоянов С. Граматика на българския книжовен език. Фонетика и морфология. Трето издание. София : Наука и изкуство, 1980. 496 с.
6. Войникова А. Селища с българско население в Югозападния Буджак. Ономастика. Етнонимия. Групонимия. Велико Търново : Знак '94, 2008. 302 с.
7. Геров Н. Речник на българския език. *Фототипно издание*. Част първа (А-Д). София : Български писател, 1975. 398 с.
8. Даскалова-Желязкова Н. Кариоти (Етническа принадлежност и културно-битови черти в края на XIX и началото на XX век). София : Издателство на БАН, 1989. 168 с.
9. Капанци. Бит и култура на старото българско население в Североизточна България. Етнографски и езикови проучвания. София : Издателство на БАН, 1985. 378 с.
10. Ловешки край. Материална и духовна култура. Академично издателство проф. Марин Дринов. София, 1999. 434 с.
11. Сакар. Етнографско, фолклорно и езиково изследване. София : Академично издателство проф. Марин Дринов, 2002. 480 с.

Information about the author:

Kolesnyk V. A.,
PhD, Doctor of Philology,
Professor at the Department of Philology
National University "Odesa Law Academy"
23, Fontanska doroha, str., Odesa, 65009, Ukraine